

תוכן עניינים

מבוא	2
1. סקירת ספרות	4
1.1 עוצמה רכה	4
1.2 תקשורת ותחרויות ספורט בינלאומיות כסוג של עוצמה רכה	6
1.3 סיקור תקשורתי מערבי של אפריקה	8
2. מחקר איכותני - הסיקור תקשורתי מערבי של אליפות העולם בכדורגל בדרום אפריקה 2010	12
2.1 מתודולוגיה	12
2.2 ממצאים	13
3. דיון	20
סיכום	23
ביבליוגרפיה	25

מבוא

עוצמה רכה הינה עוצמה שאיננה מוחשית כמו יכולות השפעה חברתיות, אידיאולוגיות, ערכים ורעיונות. מדינות יכולות להשפיע על מדינות אחרות ועל הזירה הבינלאומית באמצעות עוצמה רכה כדוגמת העברת מידע ועיצוב הדעה של הזירה הבינלאומית. בכך מדינה איננה צריכה עוד לאיים על מדינות וסוכנים אחרים בזירה הבינלאומית באמצעות כוח צבאי בכדי לחייב אותן לפעול לפי רצונותיה, אלא המדינה יכולה להפעיל את העוצמה הרכה ובכך לשדל ולשכנע מדינות וסוכנים אחרים לפעול לפי רצונותיה של המדינה (Keohane, & Nye, 1998, pp. 84-85). שימוש באמצעי תקשורת יכול לשמש ככלי חשוב להגברת העוצמה הרכה. באמצעות כלי תקשורת, ניתן להעביר מידע כלפי שחקנים אחרים ובכך לעצב תודעה בינלאומית ולשכנע קהלים רבים לתמוך ולקבל את העמדות של מפיצי המידע (Nye & Owens, 1996, p. 26).

אחת הטענות הנפוצות היא כי בבואו של המערב לסקר את הנעשה במדינות נחשלות כדוגמת אפריקה, המערב לרוב יציג עמדה חד-צדדית בתקשורת שמדגישה את הנחשלות של אפריקה לעומת העוצמה המערבית. התקשורת המערבית לעיתים קרובות תציג את אפריקה בצורה בלתי מאוזנת של יבשת הסובלת משחיתות, עוני, אלימות ומחלות. תיאור זה מנציח את העוצמה המערבית ואת המשך הניסיון של המערב לשלוט ולעצב את אפריקה באופן שלילי תוך שימוש בדה-הומניזציה, סטריאוטיפים שליליים, שיח גזעני ורעיונות קולוניאליים – גם עשרות שנים לאחר סיום הקולוניאליזם (Obijiofor, & Nothias, 2018, p. 1139; MacKinnon, 2016, p. 43). מאידך, אפריקה מנסה זה זמן רב להציג תפיסה אחרת של היבשת. כך למשל בשנת 2010 נערכה לראשונה אליפות העולם בכדורגל באפריקה (דרום אפריקה). הכוונה של אפריקה הייתה להשתמש בעקרונות העוצמה הרכה בכדי להציג לעולם את כוחה ועוצמתה של אפריקה ולהציג את השינויים החברתיים שהמדינה עברה כמו סיום האפרטהייד. קיום אירועי ספורט בינלאומיים גדולים כמו המשחקים האולימפיים ואליפות העולם בכדורגל, מצריכים השקעה ופיתוח של תשתיות רבות והון אנושי גבוה. באמצעות אירוח אליפות העולם בכדורגל בשנת 2010, דרום אפריקה ניסתה להציג לעולם את הייבשת כאחת שהצליחה להתגבר על האירועים השליליים של עוני, מחלות, שחיתות, אפרטהייד ואלימות, וכעת אפריקה מתקדמת לעבר שיקום, פיתוח, יציבות שלטונית דמוקרטית ושגשוג כלכלי וחברתי (Schausteck de Almeida, Bolsmann, Marchi, & de Souza, 2015, pp. 267, 270).

אף על פי כן, חרף הרצון של אפריקה להציג עוצמה בינלאומית של היבשת, נידמה כי התקשורת המערבית לא מיהרה להציג את העוצמה של אפריקה. מצד אחד ישנן עדויות כי מספר כלי תקשורת מערביים תיארו את אליפות העולם בכדורגל בדרום אפריקה כפסטיבל חברתי מוצלח (Hammett, 2011, p. 67; Schausteck de Almeida, Bolsmann, Marchi, & de Souza, 2015, p. 272). אולם מצד שני ישנה הטענה כי רוב אמצעי התקשורת המערביים ניסו להנציח את העוצמה המערבית על אפריקה בבואן של רשתות התקשורת להמשיך ולהציג דימוי שלילי של אפריקה כמו עוני, מתיחות בין גזעית, שחיתות, פשיעה ואלימות (Allen, Knott, & Swart, 2013, p. 1999; George, & Swart, 2012, p. 81; Hammett, 2011, p. 67).

שאלת המחקר: כיצד בא לידי ביטוי הסיקור התקשורתי המערבי של אליפות העולם בכדורגל בדרום אפריקה בשנת 2010, בעיתונות הבריטית והאמריקנית?

טענת המחקר: למרות כי מדינות המערב סיימו לכאורה את הקולוניאליזם על אפריקה נידמה כי המערב עדיין מציג עמדות מתנשאות וקולוניאליות כלפי אפריקה. לפיכך הטענה המרכזית במחקר היא כי המערב יציג עמדות שליליות בעיתונות המערבית מתוך הכוונה לפגוע בעוצמתה של אפריקה וזאת באמצעות שימוש בעוצמה רכה. למרות כי דרום אפריקה הצליחה לארח את אחת מתחרויות הספורט החשובות בעולם שדורשות פיתוח מואץ של תשתיות, המערב התקשה לקבל את העוצמה הרכה המתגברת של אפריקה תוך כדי כך שהתקשורת המערבית המשיכה לצייר את אפריקה בנחיתות מול המערב.

תאוריה מרכזית במחקר: תיאוריית העוצמה בזירה הבינלאומית. תאוריה זו תתרכז בעוצמה הרכה (בלתי מוחשית) שמופעלת הן על-ידי המערב (בעיקר באמצעות שימוש בתקשורת) והן על ידי אפריקה (על-ידי שימוש באירוח תחרות ספורט בינלאומית), והמאבק בין העוצמות של כל צד.

1. סקירת ספרות

פרק זה ישים בעבור הצגת התיאוריות והאירועים היסטוריים שעשויים להיות רלוונטיים לנושא המחקר - אופן הסיקור התקשורתי של אליפות העולם בכדורגל בדרום אפריקה בשנת 2010. תחילה אציג את הגישה התיאורטית – העוצמה הרכה; לאחר מכן אסביר על כך שהתקשורת ותחרויות ספורט יכולות לשמש כסוג של עוצמה רכה; ולבסוף אתאר את האופן שבו המערב מסקר מבחינה תקשורתית את אפריקה. באמצעות הפרק הנוכחי יהיה ניתן להבין ולהסביר מאוחר יותר את פרק הממצאים בעבודה זו.

1.1 עוצמה רכה

המושג עוצמה מדגיש את היכולת של סוכן מסוים להשיג את התוצאות שבהן הוא מעוניין מיריב אחר באמצעות המשאבים העומדים לרשותו. בכך יכול הסוכן לעשות שימוש במשאבים שלו ולהשפיע על גורם אחר כך שהתנהגותו והחלטותיו ישרתו את האינטרסים של הסוכן. היריב המושפע מעוצמתו של הסוכן, לעיתים מבצע מהלכים שאינם משרתים אותו ואינם מקדמים את האינטרסים שלו אך הוא איננו להתמודד מול העוצמה שמופעלת עליו מצד הסוכן. כלומר, מדובר על עוצמה שמופעלת בכפיה. במקרים אחרים עוצמה יכולה לבוא לידי ביטוי בצורה של שידול או שיתוף פעולה. למשל הסוכן שמפעיל את העוצמה, יכול להדגיש בפני היריב מולו מספר יתרונות ותמריצים אם זה יפעל בהתאם לרצונותיו של הסוכן, או שהסוכן מאפשר ליריבו לנהל משא ומתן על אופן הגשמת הרצונות של הסוכן. מתוך כך ניתן להבין כי עוצמה יכולה לבוא לידי ביטוי בצורות של כפיה, שידול ושיתוף פעולה בין הצדדים, אך תמיד תהיה הגשמה חלקית או מלאה של רצונות הסוכן שמפעיל את העוצמה (קגלי, ויטקופף, 2001, עמ' 420-421).

מתוך כך, עוצמה רכה, היא כוח בלתי מוחשי ולרוב לא כוחני שיכול להשפיע על אחרים לבצע פעולות בהתאם לצרכיו של מפעיל העוצמה. עוצמה לא מוחשית במידה רבה מבוססת על מידע והיא יכולה לבוא לידי ביטוי בצורות שונות כמו הפצת אידיאולוגיה, ערכים, נורמות, תרבות, חינוך, מודלים כלכליים, ומודלים של מוסדות פוליטיים. עוצמה רכה החלה להתפתח לאחר מלחמת העולם השנייה עם הקמתם של ארגונים בינלאומיים כמו האו"ם, קרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי, ארגוני מסחר וכדומה. ארגונים אלה לעיתים הפעילו את כוחם או משכו אליהם מדינות שיפעלו לפי הערכים והעקרונות שהארגונים פועלים. אולם רק החל משנות ה-90 לאחר קריסת הקומוניזם והתרחבות מהפכת המידע הדיגיטאלי, העוצמה הרכה החלה להתפתח ולהתרחב באופן משמעותי (Nye & Owens, 1996, pp. 29-30).

מכיוון שהמערב מחזיק ביכולות טכנולוגיות מתקדמות של העברת מידע באמצעות תקשורת אינטרנט, טלוויזיה לוויינית וכבלים, קולנוע וכדומה, הרי שהמערב הוא בעל יכולת הפעלת עוצמה רכה בצורה מיטבית. אחת המדינות הבולטות בכך היא ארה"ב שבכוחה להפיץ אידיאולוגיה, מסרים וערכים באמצעות התרבות הפופולרית שלה שמופצת בסרטים, תוכניות טלוויזיה ותקשורת אלקטרונית. כמו כן, מערכת ההשכלה האמריקנית שנחשבת מהמתקדמות בעולם, מושכת אליה סטודנטים רבים בכל שנה מרחבי העולם. סטודנטים אלו נחשפים לערכים, נורמות התנהגויות, ותרבות אמריקנית שבמקרים רבים מאמצים על ידי הסטודנטים הזרים. המערב ובעיקר ארה"ב מייצרים מנהיגות פוליטית, תרבותית, ומסחרית שיכולה להשפיע על סוכנים זרים שמאמצים את הערכים והעקרונות שמופצים על ידי המנהיגות המערבית. העוצמה הרכה אם כן, מצליחה להשפיע על סוכנים רבים בעולם בצורות שונות שאינן מוחשיות ולרוב אינן עוסקות בכפיה, כי אם בשכנוע, שידול ושיתוף פעולה (Nye & Owens, 1996, pp. 29-30).

התפתחות העוצמה הרכה בזמן העכשווי נובעת לא רק מהפיתוחים הטכנולוגיים, אלא גם מחולשות של עוצמות אחרות כמו עוצמה קשה המבוססת בעיקר על כפיה ומוחשיות. עוצמה קשה יכולה לבוא לידי ביטוי